

L'AVENÇ

Literari * Artistic * Científic

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

NARCÍS OLLER

En mitj de l'inevitable naufragi que van sufrir la major part d'obres catalanes escrites desde el renaixement ençà, les de l'Oller són de les poques que mereixen esser preses en serio. És tanta l'ipocresia que baix la capa de l'elogi mutu regna en la nostra renaixença, que l'asserció de que grand part de l'actual literatura catalana hà de morir per sa vuidetat d'idees i son menyspreu de la forma la consideraran com una eretgia aquells que, moguts per un *chauvinisme* catalanesc, han comparat an en Guimerà amb en Shakspeare i ane l'Oller am l'Emili Zola. Analisant el fons de les nostres lletres, llur essència característica, lo primer qu'es nota és el llur allunyament de lo que constitueix la medula de les literatures modernes, això és, les crisis d'idees i sentiments, tant individuals com collectives, els problemes socials i l'estat transitori qu'engendra la desaparició d'una societat vetusta que no té dret a una existencia lilegitima. En quant a la forma, el conjunt s'assembla al rapapieig de la pintura, esculptura i arquitectura primaries d'un poble, en les obres del qual els contorns són desproporcionats i les figures monstruoses. De l'oblit de les lleis fonetiques en la rima i dels preceptes més estrictes de la sintaxis, tant en el vers com en la prosa, n'ha resultat una literatura embrionaria, talment que les produccions més inspirades dels nostros autors semblen els primers esclats artísticos d'una civilisació en estat rudimentari. Respecte al ritme i a la rima, exceptuant a un qu'altro poeta modernista, no hem sortit dels antics motllos d'una poetica arnada i estantça. La prosa, aquella forma artistica i polida que serveix d'adequat instrument a l'esperit de l'epoca, encare està per fer. Faltats d'especial cultura literaria, molts dels escriptors catalans gasten una prosa incorrecta, plena de reminiscencies castellanes, i usen un llenguatge ordinari, quand no pequen per l'extrem invers, per l'arcaisme rebuscat. A l'estil pocs són els qu'es cuiden de dar elegancia i força, pocs cultiven el verb i el substantiu, que són l'anima i el cos d'una llengua viva.

El desitj de trobar en la nostra literatura un eco de la vida umana am totes les seves complexitats baix forma artistica, ens fa agradar la tendència de

L'Oller fent entrar en les seves noveles les lluites que preocupen a la societat contemporània. *La febre d'or* és un ensaig d'una de les branques de la novela sociologica, que, a seguir les corrents que dominen a Europa, serà la novela de l'avenir. A l'importancia social d'aquell genre d'art molt hi contribuirà l'actual floriment de la novel·la d'anàlisi; més aixís com ara s'aplica la psicologia a estats d'anima individuals, a les-ores s'emplearà en estudiar-ne de col·lectius.

El concepte primordial per què *La Papallona*, *Vilaniu* i *La febre d'or* s'acorden amb els procediments moderns està en llur estructura. Encara qu'el llur autor no passa d'esser un contista engrandit, puix no es distingeix per les qualitats qu'hà de tenir un grand novelista en el present sigle, sens dubte és el primer de Catalunya, ja qu'els demés s'han acontentat en compondre veritables rapsodies. En *La Papallona* i en *Vilaniu* el medi està ben estudiat, lo que no pod dir-se de *La febre d'or*. En aquesta la classe de la societat qu'avía de pintar-se és molt complexa: està tant ramificada, que necessitaria un quadro més vast del qu'ens presenta l'Oller. La part exterior, d'alcanç social, del *crak* de 1881, poc apareix en la novela. D'aquella mania de la creació dels bancs en cada població important de Catalunya, sols se n'ocupa de passada. No obstant, interessan les lluites pel diner a què s'entrega en Gil Foix, el protagonista, rodejat d'una aureola d'adoradors del vedell d'or. La narració se sosté sobre l'estat que dins d'una familia crea la febre bursatil; de modo qu'el quadro perd en perspectiva i grandiositat, puix lo que semblava començar essent un drama social se converteix en una comedia intima, interessant, però no de trascendencia.

L'autor pren per motiu el grand aconteixement financier de 1881, quand la fenomenal alça de valors espanyols i la creació de societats de credit i ferroviaries. Barcelona va sufrir una commoció: aquella febre va portar el deliri de l'enriquiment improvisat. En Gil Foix, un ex-fuster, es llença bojament a l'especulació, arribant al pinacul de l'exit. Es crea una posició luxosa, però cursi; es converteix en una primera firma, i concebeix l'idea de construir un ferro-carril de Vilaniu a Barcelona. Tals fets estan ben conduits. La descripció de la Llotja, al començar la novela, és magnífica; i el diner a cànn Foix a l'obrir sa casa bancaria és d'un umorisme genuinament català, que voldriam veure més sovint en la nostra literatura. També ressaltan en la primera part l'excursió a la torre d'en Foix, la funció en el Liceu i l'enterro de la senyora Monica. Freg a freg de l'acció principal es desplega una passió, secundaria al començament, però que creixent en intensitat, després de varies intermitencies, interessa al lector més qu'els mals-de-cap d'en Foix i companyia. La condició de que quasi tots els personatges visquin esperonats per la set d'or motiva que les qualitats integrants dels caracters tinguin un timbre d'uniformitat que dona monotonía a la novela. En la vida real, si un grand nombre d'individus es mou per un motiu igual, impulsiu i contagiador, es manifesta amb una infinita diversitat de maneres. En la vida retratada en *La febre d'or* no hi ha ni una petita part de la gama de varietats individuals que s'observa en la vida real. Aquesta falta de matíços en la intima estructura dels caracters ja es nota en *La Papallona* i en *Vilaniu*. L'Oller apenes fa psicologia viventa, i al presentar-nos els personatges amb una objectivitat superiorment plastica (i això és un dels seus millors merits) inventa una anima determinada i l'adap-

ta a la generalitat dels tipus creats. Per altra part, aquesta plasticitat es deu més a l'exhibició de detalls nimis referents sols a la vida exterior, de relació entre ome i ome, que no pas a l'exteriorisació dels processos d'idees, sensacions, emocions i actes volutius. En totes les novel·les de l'Oller és patent l'esmentada similitud en el fons de l'ànima dels personatges. Tots són monolítics, d'una sola peça; i quand dóna vida a un ser una mica complicat, el deixa en estat de nebulosa, protoplasmàtic, donant-li una fesomia moral esfumada, indexifrable, vaga, com si l'esperit que l'aviva, menant una existència inconscient, visqués ubriagada per l'absenta. No presentant-nos sers d'una estructura moral eterogènia, sempre exposa tipus d'una vulgar insignificància, tals com l'*Etiologia* els califica d'amorfos, és a dir, d'aquells que no tenen altra individualitat que la qu'els imprimeixen els medis còsmic i social qu'els rodeja. L'*Isabel* i l'*Albert*, en *Vilaniu*; la *Delfineta* i en *Francesc*, en *La febre d'or*, exigien una delicada i subtil introspecció en llurs cors. L'autor els dóna a llum, els bateja, ens descriu llurs faccions i els llença al terbolí de la vida novelesca sense cap raonament lògic qu'ens expliqui els actes que realisen. No sols hi manca solidesa i profunditat en la creació dels sers que tenen una idiosincrasia complexa, sinó qu'en tota *La febre d'or* (principalment respecte d'en Foix) ressalta una grand antítesis entre lo qu'els personatges són en llur for intern i lo que fan en contacte amb la societat. Ja es veu sovint aquesta antinomia en la vida humana; però com l'Oller no ens la demostra, té de creure's que prové de que l'autor no coneix prou el món que pinta, resultant que no hi hà veritable justesa entre el medi social descrit i les persones que hi figuren. La posició d'en Foix a l'enriquir-se no és sols ridícula pel segell de *snob* que li dóna sa fortuna improvisada, sinó perquè li ve ample i està renyit amb el seu modo d'esser el paper d'un atrevit batallador qu'intenta revolucions financeres com les que hi ha agut a Barcelona desde vint anys fins ara. Aquesta vuidetat que té la vida d'en Foix, treu a voltes l'interès a la novel·la. El lector no hi veu veritat en aquells fantàstics plans isendístics, i sent més atracció vers les escenes passionals, que són els *hors d'œuvre* de la saturnal bursatil.

La segona part de l'obra és inferior a la primera. En música és més difícil executar un *diminuendo* qu'un *crescendo*. Una falta de proporció descompon l'efecte de *La febre d'or*. Quand s'acaba el segon volum, el lector està satisfet: la vida d'en Foix, al desplegar ses empreses, adquireix certa relativa grandesa, i augmenta el relleu de sa figura en servint-se de l'enterro de sa sogra per a ostentar sa posició, contrastant l'espectacle que la seva vanitat dóna amb el sentiment sincer qu'experimenta en Francesc veient que li prenen la mare. El tercer volum és diluït en el fons i no tant correcte com els altres dos en la forma. Aproximant-se la caiguda del bolsista, un ja preveu qu'en Francesc serà la salvació de la família; i en llog d'enterar-nos de l'evolució dels seus amors amb la *Delfineta*, l'autor s'enfrasca en la narració detallada de la vida domèstica d'en Gil Foix, arribant al trivialisme. El lector no sab res de dita passió. S'ensorra la fortuna d'en Foix i es troba el casament fet. El final és de melodrama. Aquèt procediment, empleiat ja en *La Papallona*, corrobora l'impressió qu'ens produeix el veure qu'en les lletres catalanes, com a concepte transcendent de la vida, domina un optimisme egoista, estret, utilitari, propi d'una literatura eixida de cervells que no saben resistir al medi mercantil en que viuen.

Una altra circumstància qu'apeteix el quadro descrit en *La febre d'or*: l'abús que l'autor fa d'una qualitat que se li ha alabat moltíssim: l'abús del detall nimi, el qual el duu a no sortir-se de la vida privada dels personatges. L'autor s'hi entusiasma tant, qu'en la descripció i la narració moltes voltes deixa l'estil elevat i sostingut del novel·lista per adoptar la mateixa fraseologia dels tipus que viuen dintre la novel·la. Per més qu'el naturalisme agi predicat i establert la senzillesa i el desterro de l'afectació, quand el novel·lista parla en nom propi mai descendeix an els vulgarismes que componen la *tessitura* dels personatges. Recordi's el celebre precepte d'en Flaubert. El novel·lista contemporani té de contar el fet més infim de la vida am la mateixa grandesa qu'Omer presentava an els eroes. En alguns passatges l'Oller, per completar l'illusió de lo real, fa desapareixre sa personalitat per a què el pensament d'un personatge ens posi al corrent de lo que va succeint; però en altres fa lo contrari: l'autor es posa en llog del personatge, més servint-se del llenguatge ordinari qu'aquell empleia. El primer procediment és bo: fa creixe l'interès: en aquell instant tota l'acció i moviment se concentra dins el cap del que pensa o parla; però el segon li fa perdre l'elevació, contribuint-hi l'abús dels diminutius a què és molt aficionat l'autor. Aquella afició an el detall treu perspectiva an el conjunt de l'obra, puix el novel·lista s'acosta tant an els tipus que crea que no els pod amidar d'una mirada. Aquet carreg, qu'aminora l'importància de *La febre d'or*, perquè el drama social desapareix devant el drama de família, va dirigit a tota la literatura catalana d'aquell sigle. El caracter casulà que tenen aquí la poesia, el teatre i la novel·la, els priva de presentar mai una vista de conjunt, ni una idea sobre la finalitat umana, ni l'espiritualitat de les passions que més dominen a l'ome, com l'amor, la gelosia i l'ambició. El positivisme de farmacia qu'informa el caracter català es manifesta en la seva literatura. I és qu'el literat no s'eleva del *terre-à-terre* de la vida vulgar del ciutadà. Quelcom d'aquestes impressions demostra aver sentit l'Oller quand diu en la seva obra que «en la ciutat dels campanars escapsats no hi pod aver res que sobressurti.» L'antagonisme entre l'ome intel·lectual i el de negocis està ben interpretat en la collocació d'en Monfar entre-mitj dels qu'en *La febre d'or* menen una vida metallisada.

És un llog comú dir qu'el català és poc expansiu en exteriorisar els seus sentiments intims, doncs els nostros escriptors, creient que no fóra de la terra l'estudiar fonament estats passionals, mai analisen cap sentiment ni idea. En les nostres noveles, qu'aurien d'esser un apropiat terreny per l'anatomia de les passions, les escenes amoroses semblen d'opereta. El català té un vocabulari pobre per expressar la mare de les passions, l'amor, doncs la renaixença no ha produït cap poeta amatori que sobrepujés an el ridícul Pere Serafi. De tal sobrietat en manifestar estats d'anima s'en dedueix una grand pobresa en el llenguatge, el qual no està proveït del vocabulari per expressar els infinits matjos per que passa l'intelligència umana.

Indubtablement l'Oller té molts avantatges en el cultiu de la forma, però no ha arribat a donar a son estil la flexibilitat qu'en la novel·la és necessaria. Encare que molts s'esgarrifin, direm que la prosa de l'Oller és de la prosa més civilisada de l'actual literatura catalana, no movent-nos de la literatura vella, la que perteneix a lo que pod dir-s'en el periode teologic del nostro renaixement. No obstant, molts dels seus periodos tenen quelcom d'incoerència,

degut a voltes a la repetició de mots com *mentrestant* i *però*, qu'acudeixen seguidament a la plòma de l'escriptor. Alguns han dit que la prosa de l'Oller (el més artista dels nostros prosadors després d'en Verdaguer) té cert aire de prosa francesa. Res més inexacte. No seria aventurat suposar que l'autor de *L'escanya-pobres* ha fet l'aprenentatge en castellà al voler crear-se un estil personal, propi i característic, puix podrien citar-se molts giros i locucions que semblen traduïts de l'idioma oficial.

Malgrat el timbre cosmopolita que sembla tenir a primera vista *La Febre d'or*, produeix pessim efecte aquell galimaties trilingüe que hi hà escampat per ses pàgines, les quals contenen algunes frases franceses mal escrites i certs diàlegs en un castellà propi d'un orador de l'Ateneu Barcelonès.

Lo esmentat no priva de qu'en totes les obres de l'Oller hi vibri un grand sentit de la realitat; i per la nostra part afirmem que, entre-mitj dels ingenis catalans contemporanis, ell tal volta és el més claravident, el que comprèn am més precisió i exactitud la vida complexa i nova de Catalunya, i és un dels pocs que senten certa afinitat am les teories estètiques que capgiren la literatura moderna europea, an el patrimoni comú de la qual la nostra terra pod portar una grand dosis d'inspiració i d'ingeni si s'aparta de procediments artístics qu'es repeleixen amb els de la present epoca de febrós i fonda elaboració intel·lectual.

JAUME BROSSA ROGER

PINTSCHEW I MINTSCHEW *

(Acabament)

Es vigues començaven a cedir a l'entorn d'ells. En Pintschew i en Mintschew no s'adonaven de res.

—Abans els omens eren piedosos,—va vociferar en Mintschew.

—Podien, aixís ho afirma Rabbí Isaak Chabbib, podien soportar el jou de molts manaments; però més tard es varen atipar de tantes formalitats qu'omplir, i David es va veure obligat a reduir el nombre de lleis a onze.

Un grand xisclet va tornar els dos amigs a la realitat. Era la Raquel, qu'es trobava a baix, al carrer, embolicada amb un mocador tot greixós, i portant al cap una gorra alta com una torre. La Raquel aixecava els braços en l'aire demanant ajuda. En Pintschew va mirar al seu voltant. Del trespòl brollaven milers de llengues de fog que s'entortolligaven, s'escampaven i els cenyien de per tot arreu. Dos omens hi van aplicar una escala gornida en els seus extrems de troços de drap mullats. En Pintschew va caure de genollons sobre el fris de la teulada i es va posar a resar. Però en Mintschew el va agafar am força amb els seus robustos braços i el va portar a poc a poc i segurament fins a trobar els primers esglaons.

Quand van aver arribat, si fa no fa, a mitja escala, en Pintschew va començar a gesticular en els braços d'en Mintschew.

—Ja que tu ho vols,—va dir amb acritud,—el profeta Isaïes ha reduït les lleis al nombre de sis.

—Just,—va dir en Mintschew;—i el profeta Michees al nombre de tres.

En Pintschew, qu'aví baixat tot sol els darrers esglaons, es va parar al peu de l'escala, va apartar bruscament a la seva dona, qu'estava feta una mar de llagrimes, i, tombant-se an el seu amic:

—Aquestes ordinacions,—va fer ell,—te les pug citar: són oïr lleialment, ésser fidel i caminar umilment devant de Déu.

En Mintschew feia que no amb el cap.

* Vegi's el numero derrer.

—Ja veus tu meteix,—va murmurar,—que la decadència dels jueus no és pas d'avui. No en fa poc de temps que llur zel és mort! I, no obstant, posseeixen encara 14,000 manaments, o bé 613, ja que t'hi empenyes. Am tot i amb això, jo et pug citar un precepte amb el qual el profeta Habakuk resumeix totes les ordinacions. Vét-el-aquí: «Que l'ome íntegre visqui dins la seva fè!»

En el meteix instant se va enfonsar el sostre, fent un soroll sinistre. Una viga encesa va arrebregar an en Pintschew a la cama, i el va ferir tant gravement que va tenir que fer llit unes quantes setmanes. Va sense dir qu'en Mintschew li feia visita molt assiduament i qu'en Pintschew va pourar en aquelles discussions interminables una deïu ínefable de consolació. Una vegada en Mintschew es va entretenir tant llarg temps a càl seu amic, que va aver de renunciar a tornar a casa seva aquella nit, per no incomodar a l'ermosa Esterka, qu'es delitava molt estant envoltuella entre molçuts edredons, lo meteix qu'un escarbat, a l'ívern, ficat dins del seu abrigat cau.

En Mintschew, donques, va resoldre passar la nit a càl Pintschew. Quand aquest últim va aver adquirit la certitud de qu'el seu amic dormiria a casa d'ell, va saltar d'alegria, mentres que la Raquel, la pobre, va deixar anar un sospir desesperat i se li va arrugar encara més la cara. Més ella avia après ja a callar i a ofegar les queixes i les llagrimas. Sense objectar, va endegar per en Mintschew un llit en un recambró que no estava separat de la cambra conjugal més que per un envà de fusta i canyes. Això sí, cal dir-ho en onor de les mestresses de casa jueves, el llit que li va preparar era tou i d'una blancor immaculada. Justament estava col·locat prop del d'en Pintschew. L'envà sol els separava.

En Mintschew va desitjar an els seus ostes la bona nit, va fer la seva oració i es va ficar al llit. No obstant, no es va estar gaire temps tranquil sota l'ermós cobrellit vermell. Un copet suau va ressonar en la paret, a l'índret del seu cap. En Mintschew va fer com aquell qui no avia sentit res.

—Mintschew!—va dir de sopte una veu fonda, com si fos la veu d'un esperit, baixa, planyívola.—Que no em sents, estimat Mintschew meu?

—Què hi hà?—va demanar per fi en Mintschew am tò grave.

—Vols estar-te quiet, tu?—va sospirar la Raquel.

En Pintschew va callar un instant.

—Pintschewet meu!—va començar allavors en Mintschew.

—Sí, ja et sento. Parla baix. Ella s'ha adormit,—va respondre en Pintschew.

—Diga'm, Pintschew: què ha creat Déu en primer llog: el cel o la terra?

En Pintschew es va posar a reflexionar.

—Que no ho sabs?—va reiterar en Mintschew.

—És ben clar que Déu ha creat primerament el cel,—va fer el sastre,—perquè està escrit, Ier llibre de Moisès, I, 1: «Al començament Déu creà el cel i la terra.»

—Tens raó,—va xiuxiuejar en Mintschew a través de la paret;—però també està escrit, I, Moisès, II, 4: «Quand Déu aguà creat la terra i els cels, etc.» Segons això, es podria deduir que l'Eternal ha creat la terra, i després el cel.

—Això és una contradicció!—es va exclamar en Pintschew cridant.—I quand dugues frases es contradiuen, cal...

—Però, Pintschew!...

—Jo creg que parla somiant,—va començar la Raquel, que l'exclamació avia despertat.

—Què dius? Que somio alt?— va dir en Pintschew.—No t'en donguis quimera i deixa'm parlar mentres dormo. Hi hà gent que discuteixen tota la nit, i, no obstant, dormen perfectament. En Mintschew, per exemple, també somia alt.

La Raquel es va tranquilisar.

—Mintschew,—va balbotejar el sastre.

—T'escolto.

—No et sembla qu'en aquèt cas hi deu aver un tercer passatge qu'explica el sentit dels altres dos?

—I bé!

—Què?

—Busca aquesta frase.

—La coneixes tu, per ventura?—va demanar en Pintschew.

—Sí, que la coneg,—va replicar l'altre secament.

En Pintschew es va absorbir en un profund silenci. Tot d'un cop va exclamar triomfalment:

—Ja la ting, ja la ting!

—Qu'és lo que tens?—va demanar la Raquel, espantada.—Que hi hà un lladre aquí?

—Ting la frase, ting la frase qu'explica els dos passatges,—diu en Pintschew tot satisfet.—Ho sents, Mintschew? A fi de poder explicar aquesta contradicció, Déu va fer dir per Isaïes: «La meua mà va fer la terra, la meua dreta, va midar el cel, els vaig donar nom, i tots dos van existir.» Ting raó?

—Sí,—va aprovar en Mintschew am veu agre.

—Així, Déu ha creat al mateix temps el cel i la terra,—va concloure en Pintschew.

—I sens dupte també us ha creat junts a vosaltros, els més grands boigs d'Israel,—va cridar la Raquel.—Quina passada! Ja et dig jo qu'és l'ultima vegada que deixo dormir a casa nostra an en Mintschew!

Els dos lleons talmudics van callar; i quand, un moment després, en Pintschew va començar a roncar de debò, en Mintschew, que fins allavors avia fet veure que dormia, es va tombar, suspirant, del cantó oposat i es va ensopir. Va somiar amb el profeta Elies, que vegé assegut sobre un grand nuvol vermell, mentres que la Raquel, embolicada amb el mocador greixós, atravessava el cel i apagava tots els estels amb un gegantesc apaga-llums.

Algun temps després, com en Pintschew va estar quasi curat i que ja no coixejava més qu'una miqueta, es va decidir a anar fins a Kolomea per la grand fira. Durant la seva malaltia i la seva convalecencia aviasofert un cambi: s'avia tornat laboriós. Eren prova d'això els innombrables vestits de tots colors penjats a la seva cambra. Hi avia ermosissimes jaquetes gornides d'imitació d'ermini, vestits esplendids, vestits de color d'amarante i mantellines de l'ultima moda.

Aquèts tresors eran destinats a esser venuts a Kolomea i portats per les mullers i filles de petits empleiats, de pastors o de senyors endeutats. Va sense dir qu'en Mintschew era qui portava el seu amic al mercat, i que la Raquel els acompanyava lluint la seva tunica de seda de color de xocolata i la seva diadema sembrada de perles.

Fins al Dniester tot va anar bé. Però el zel que va posar en Pintschew do-

nant la seva opinió sobre la Jeschibots va pertorbar an en Mintschew, qu'es va errar de camí. Per tal qu'es van trobar de prompte tots tres, am llurs *kasabaikes* i llurs trajos, en mitj d'una immensa maresma. No era cas de seguir endavant. En Mintschew va provar de tornar arrera; però les rodes del cotxet es van atravesar, la llança es va rompre, i amb una mica més es precipiten tots tres dins del llot. Hi va aver deliberació, i els omens van decidir deixar la Raquel dins la *britschka* i anar ells a cercar un camí entre-mitj del fang i les canyes. Es varen allunyar am l'intenció ferma de tornar immediatament; però tot just van aver fet un centenar de passes que ja no es van recordar ni del camí, ni del pantan, ni de la Raquel, ni de la fira, tot per la deria de discutir.

—En resum,—va dir en Pintschew,—per què Moisès ha prohibit de menjar carn de porc?

—Perquè és malsana,—va fer en Mintschew.

En Pintschew qu'es posa a riure am posat burleta.

—Si és malsana, doncs, per què en menjen els cristians?

—Per què els maometans fan lo meteix qu'el israelites, que no en menjen?

—Perquè el porc és un animal brut.

—L'aneg també ho és de brut, i el cranc d'aigua dolça, qu'es nodreix de cadavres,—va exclamar en Mintschew.—No és aquesta raó. La veritat és que la carn de porc és molt malsana en un país com l'Orient, ont la calor és excessiva. Vêl-aquí per què Moisès l'ha prohibida.

—Are, doncs, segons lo que tu dius,—va exclamar en Pintschew tot alterat,—resulta qu'els jueus qu'abiten la Polonia podrien menjar carn de porc?

—Certament.

—Calla, condemnat! Moisès no ha parlat en llog dels països calents, sinó senzillament ha prohibit la carn de porc.

—Perquè ignorava que vindria un die qu'els jueus abitarien un clima temperat,—va replicar en Mintschew.

—Moisès ho ignorava?—va recalcar en Pintschew, am la veu ofegada per l'ira.

No s'adonava qu'el camí feia estona que s'avia acabat i qu'ell i el seu company s'anaven ficant pel fang. Ja hi estaven enfonzats fins al jonoll sense fer-ne cas.

—Ho ignorava!—repetia en Pintschew.—Moisès... Moisès ho ignorava! Ell, a qui res no era amagat, i que conversava am Déu del matí al vespre!

—Lo que jo et dig are,—va interrompre en Mintschew,—que si els jueus aguessin abitat les nostres fredes encontrades, Moisès no els auria pas prohibit l'ús del porc.

En el meteix instant es van enfonzar fins a la panxa dins un llot verdós sobre el qual se gronxaven llargs lliris de flexibles tiges.

—Doncs bé! Menja porc!—va cridar en Pintschew.—Menja'n, i rebenta't!

—No pas jo qu'en menji,—va replicar en Mintschew.—Però si els jueus no fossin una colla d'imbecils, s'alimentarien de carn de porc.

—Poshe Israel! (1)—va udolar en Pintschew, enfadat de debò.—Estas enraonant com un impiu qu'estés arrencant flors del jardí del *Talmud*. Que l'erba creixi devant de la teva porta! Que les pedres...

(1) Blasfemador.

—Què dius, are?—va vociferar en Mintschew, a sa vegada violentment alterat.

—Qu'el teu ventre s'ompli de pedra!

Els dos amigs es van agafar per les barbes llongues i van començar a donar-se l'un a l'altre estirades brusques de dreta a esquerra. Tots dos feien crids horribles, tots dos s'escupien a la cara i s'enfonzaven més i més en el fang.

—Deixa'm anar!—va dir per ultim en Pintschew am veu sorda.

—Deixa'm anar primer tu!—va respondre en Mintschew.

Tots dos varen callar.

—Jo t'hí provat,—va començar en Mintschew,—que l'oració anomenada *Schemonek Essreh* ha estat composta després de la destrucció del segon temple de Palestina.

—Quand m'ho has provat això tu? Jo ho ignoro.

—El die del teu casament,—va continuar en Mintschew,—t'hí deixat perfectament provat quant de temps hà de durar l'oració per la pluja i la rosada. Cal fer oració durant quatre mesos, començant en desembre fins a les festes de Pasqües, epoca en la qual s'hàn de sacrificar les primícies de les cullites.

—És veritat.

—Però ja veus tu meteix qu'això era bo quand nosaltros abitavam la terra santa, ont la cullita començava per Pasqua i ont les sembradures tenien necessitat de pluja durant l'ivern. Però aquí ont som nosaltros, que tot està cobert de neu a l'ivern, és tanta bestiesa fer oració per demanar pluja com abstenir-se de carn de porc.

Are en Pintschew i en Mintschew tenien fang fins al coll.

—Mintschew, t'hò demano, no blasfemis tant tontament,—va gemegar de prompte en Pintschew. —No veus que la mà de Déu cau a sobre nostro per a castigar-nos? Ting por qu'ens negarem.

Va començar a cridar auxili am tota la força dels seus pulmons.

—En bona fè, ting por que sí qu'ens negarem,—va dir en Mintschew després d'aver fet alguns esforços violents per sortir del fang ont s'avien ficat. Però abans que no ens neguem, reconeix qu'és un absurdo lo que fem aquí a Polonia, durant l'ivern, de resar per demanar la pluja, mentres qu'a l'istiu, quand més necessitat ne tindriam, no resem.

—No admeto cap dels teus raonaments,—va respondre en Pintschew.

—Ho has de fer.

—No.

—Doncs ets un ase!

—Tant-de-bo qu'ho fos!—va sospirar en Pintschew.—A ores d'are no em trobaria empantanegat com estig. Val més un ase viu qu'un savi mort.

—Tu et penses qu'ets un savi,—va cridar en Mintschew,—i am tot i això no comprens les coses més senzilles; coses que fins un criatura comprèn.

—Més m'estimo ser un brutu,—va vociferar en Pintschew,—que no pas un poshe Israel,

—Calla, si vols!

—No, no vui callar!

Van tornar a començar a agafar-se per la barba, am molta fortuna per ells, pus això els va ajudar a sortir una mica del fang, ont infalliblement s'aurien negat si la Raquel no agué arribat xisclant, escoltada per una colla de page-

sos que pasturaven llurs cavalls per llí a la vora i qu'avién sentit els xiscles desesperats d'en Pintschew. Aquèt continuava vomitant els seus *poshe Israel* a la cara d'en Mintschew, el qual feia retronys a l'orella del seu amic, *ase, bou, tres vegades estupid*. Encare cridaven quand els pagesos els van treure de la maresma.

Solament molt més tard, a la fira de Kolomea, quand en Pintschew agué distribuit els seus gipons forrats d'ermini a les filles de pastors d'enrosades galtes, i que les dònnes dels empleiats inferiors, com are la dòna de l'enginyer, la dòna del jutge i la dòna de l'inspector d'obres publiques, s'agueren disputat els seus vestits d'amarante, va esser qu'es varen reconciliar els dos amigs, prop d'una ampolla d'excel·lent vi, de la qual varen beure la meitat escassa, emportant-se-la allavors la senyora Raquel cuidadosament embolicada amb'un paper.

Els anys varen passar. En Mintschew va rebre de l'Esterka quatre ermoses criatures. En Pintschew, a l'últim, va també tenir de la Raquel un noi que no era menos pigat que sa mare. La Raquel es va morir.

El seu noi no va trigar gaire a fer lo meteix. Algun temps després en Mintschew va perdre dòna i filles, a excepció d'un noi. Aquèt es va fer grand sense que ningú s'en cuidés. Després, un die es va partir cap a Viena i no s'en va saber mai més res.

En Pintschew i en Mintschew no s'hi van amoïnar gaire. Tampoc se van adonar que cada die es tornaven més pobres. Posseïen llur *Talmud*: què més els calia? Com més vells se feien, més violents se tornaven les llurs discussions.

Tant a l'un com a l'altre el cabell s'els anava emblanquint. En Pintschew feia força temps qu'avia renunciat a la voluptat de tallar vellut de seda i de fer relliscar la seva agulla sobre les satinades tires de la martra zibelina. Ja sols adobava alguns pellingos; i quand venia el cas qu'avés de treballar en alguna cosa de nou en nou, els parroquians que badaven en contemplació de les seves obres de mestre eren gent que manejaven ordinariament l'escombra, que munyien les vaques i qu'omplien l'aire am la pudor ofensiva de l'all.

En Mintschew rai: encare tenia un cavall. És veritat qu'era un cavallet ben atropellat i que, si no li donaven xurriacada per fer-lo anar endavant, baixava el cap i s'adormia. Però no deixava d'esser un cavall.

Un die va succeir qu'en Mintschew, que portava a la ciutat un propietari jueu del Kukuruz, es va deturar devant de la cabana mitj enrunada ont en Pintschew tenia la seva habitació i el seu saló de modes, entre una cantina i la botigueta d'un drapaire, am l'amable intenció d'estudiar amb el seu amic sastre una qüestió important. Va baixar del carruatge i va saludar an en Pintschew, que no li va tornar el saludo. En Pintschew estava assegut sobre una taula baixa i contemplava filosoficament un forat que lluí el grosser gipó de la dòna d'algun soldat. El seu exterior avia canviat molt: els seus braços i les seves cames semblava que s'avién allargat, els cabells se li avién tornat blancs, i els seus ulls blau clar ja no parpellejaven: els tenia mitj aclucats, com si les seves parpelles s'aguessin tornat massa pesantes per poder-se aixecar. Sobre el cap d'en Mintschew gusporejaven també flocs argentins. La seva llarga barba sola es conservava negra, i els seus ulls negres brillaven encare, maliciosament somiosos, en la seva cara arrugada i encarquerada així com cuiro vell.

—Pintschew,—va dir en Mintschew per segona vegada,—t'haig de parlar. Sog jo!

—No et vui escoltar,—va respondre per ultim el sastre;—encare no hi menjat res calent avui. Haig d'arreglar aquèt gipó; després me cal acabar un vestit per la senyora del comissari.

—Vès are què a mi em contes?—va replicar en Mintschew.—No en fa poc de temps que no hi treballes per la dòna del comissari!

—Tant m'estimo qu'ho creguis com que no. No ting ganes de discutir am tu.

—Perquè no tens ni un clau.

En Pintschew va arronsar les espatlles i es va posar assiduament a tapar el forat del gipó.

—Que n'ets d'estrany, ome!—va afegir en Mintschew.—Mireu: aquí teniu un ome que necessita diners, què pateix gana, i qu'és cas de dir-vos-en ni una paraula!

Es va treure de la butxaca una bossa de couro i va posar cinc florins sobre la taula ont estava segut en Pintschew. Aquèt els va pendre i s'els va ficar a l'armilla, sense una paraula de regraciament. Després, fent un salt, va baixar d'allà ont era, i, llançant el gipó que tenia a la mà al primer recó que li va venir bé, va exclamar:

—I bé! Què vols are? Què necessites de mi? Què t'haig d'explicar, *ase-harex*, ase togut? Què vols de mi?

—No et donguis tanta importància, Pintschew,—va respondre en Mintschew fredament.—Tots ho som d'ases. No es llegeix en el *Talmud*: «Si els nostros avis eren angels, nosaltros avui som omes; però si els nostros avis eren omes, nosaltros are som ases»?

Ja avia començat la discussió. En Pintschew i en Mintschew no la van interrompre fins a la nit.

D'aquesta manera es van passar molts anys. A cada pas en Pintschew tractava de *treffnik*, de *poshe Israel*, an en Mintschew, qui a sa vegada li plantava pels bigotis tants noms de besties com coneixia. Am tot i això, es partien onradament tot lo que guanyaven. Un die era en Pintschew qu'ajudava an en Mintschew; un altre die era en Mintschew qu'auxiliava an en Pintschew, i vice-versa. Resultava molt natural i no s'hi donava cap importància. Mai en Mintschew sentia una paraula de regraciament quand deixava alguna quantitat an en Pintschew.

I quand en Pintschew oferia diners an en Mintschew, aquèt el treia dugues o tres vegades de casa abans d'acceptar d'ell un centim.

—Són enemigs, i ho seran fins a la mort,—deien els abitants del barri jueu, en la petita ciutat qu'ells abitaven, i a fòra, a les tavernes que poblaven la plana.

Van passar alguns anys encare i els dos amigs van caure en la suma misèria. En Mintschew s'avia quedat sense fuet: sols ne conservava el maneg. En quant an en Pintschew, era incapaç de fer un sol punt. Les pageses no li daven feina.

Com més desgraciats eren els dos amigs, més orgullosos es manifestaven i més procuraven amagar la pobresa.

Si alguna vegada confessaven llur misèria an algun veí, tot-om els auxiliava. No es veu mai un jueu qu'és mori de fam, com tampoc s'en veurà mai cap reduït a mendicar. Quand, durant els debats a què va donar llog el projecte de

lleï sobre els jueus en la Cambra Alta d'Inglaterra, un dels pars va posar an el cap de l'Iglesia anglicana, l'arquebisbe de Canterbury, aquesta qüestió: «És veritat que la moral dels jueus és molt diferent de la vostra?» aquèl va respondre: «Els jueus tenen la meteixa moral que nosaltros, solament qu'ells la practiquen i nosaltros no la practiquem.»

Aquestes paraules s'apliquen sobre tot als jueus polonesos.

Entré ells el principi de l'amor al proïsme existeix més qu'en qualsevol altra Iglesia. Essent així, en Pintschew i en Mintschew varen trobar per tot arreu auxilis ilimitats. S'els feia caritat procurant que no se n'adonessin: s'els enviava tot lo que necessitaven, d'una manera amable, discreta, cordial i sense gaires paraules.

Els convidaven també sovint a dinar a les grands cases de l'aristocràcia jueva, perquè no podien estar sentats a taula l'un devant de l'altre sense començar alguna discussió talmudica, i els aristocrates israelites aprecien el talent i la ciència més que tot lo del món, i s'estimen més assistir a l'explicació d'algun passatge complicat del *Talmud* que no pas sentir com una cantanta tota escotada gargaritza una aria o be un comic desvergonyit deixa anar una cançó obscena.

Aixís varen passar uns quants anys més. Tot disputant-se, en Pintschew i en Mintschew avien vingut orriblement vells. Are les llurs comes no podien quasi bé porta-los a les nobles cases de les quals avien sigut els osts preferits. Això encare auria sigut facil de soportar; però lo terrible, en tot això, era que ja no tenien ni prou força per atravesar el carrer per anar l'un a casa de l'altre. Va venir un die que ja no es van poder veure sinó per la finestra. Es feien signes, però no podien pensar en discutir junts. Lo qu'és allavors la situació es feia insostenible.

Això els va fer decidir a entrar a l'ospital, ont tenien una meteixa cambra, ben neta, am bons llits, amb excellents poltrones i una alimentació deliciosa.

I s'estaven assentats tot lo die, junts, prop de la finestra, guarnida de testos de flors, per la cual el sol resplendia joiosament, i discutien, voltats de tots els asilats i malalts de l'ospital, qu'els escoltaven am tanta satisfacció com abans els nobles qu'els convidaven a dinar.

Varen transcorre més anys.

Feia justament cinc dies qu'en Mintschew avia celebrat el seu norantè aniversari, quand una tarde, tot d'un cop, es va sentir debil, tant debil qu'es va ficar al llit. En Pintschew es va asseure prop d'ell, i, naturalment, els dos amigs varen començar a discutir.

La llur cambra es va omplir de curiosos, qu'es varen apoiar a la paret, s'assegueren en terra i varen guardar tots un religiós silenci.

En Pintschew i en Mintschew es varen disputar molta estona.

El primer pretenia qu'és permès enganyar a un *gojun* (1), lo cual negava en Mintschew am tota la sang freda i energia qu'el caracterisava.

—Això no és permès,—repetia constantment.—El *Talmud* no autorisa l'engany, encare qu'es tracti d'un pagà. Ni tant sols permet que se li digui, per cortesia, «M'alegro molt de veure-us bo!» si no és aquèl el cas.

(1) Pagà.

—Però tu admeteras, al menos, que succeeix qu'els jueus, els pagans, els maometans, enganyen!—va objectar en Pintschew.

—Sí, que succeeix,—va dir en Mintschew;—però el jueu que fa això desobeïeix els preceptes del *Talmud*, el qual prohibeix tot lo que no és franc i dret. Dé dolents n'hi hà per tot arreu, n'hi ha agut sempre en tots els països, i també entre els jueus.

—Poses els rabins i els sants omes entre els dolents?—es va exclamar en Pintschew.—Et vaig a contar una istoria. Escolta'm un moment, i te la narraré.

—Conta.

En Mintschew va tancar els ulls.

—Rabbi Jochanan patia de mal de queixal,—va començar en Pintschew.—Ell que sí, consulta una vella que sabia un remei molt bo per aquesta mena de mals. Aquesta li va fer jurar de no dir a ningú el remei qu'ella li donaria. i Rabbi Jochanan va jurar dient: «—Juro an el Déu d'Israel no revelar el teu secret.» La vella li va donar el remei. L'ome es va curar, i anant el temps el va indicar a tots els que tenien mal de queixal.

—Per consegüent, va faltar a la seva paraula,—va fer notar un dels concurrents.

—No, no hi va faltar,—va replicar en Pintschew,—perquè quand la vella l'hi va retreure, ell li va respondre: «—Jo hi jurat no revelar el teu secret an el Déu d'Israel.» Què em retreus ara? Per ventura t'hi promès no parlar del remei a les persones de la meva coneixença?

En Mintschew va obrir els ulls, els seus bonics ulls foscos, qu'en aquell moment brillaven amb una claredat sobrenatural i somreien ingenuament com si fossin ulls de criatura.

—Estimadet Pintschew,—va dir am veu debil, pronunciant distintament cada una de les seves paraules,—segurament qu'el *Talmud* no presenta an aquet Rabbi Jochanan com un exemple que seguir, com tampoc a Jacob quand enganya a son pare, o a David en la seva conducta respecte d'Urias.

—Are censura an els sants omens de Déu!—es va exclamar en Pintschew.—Quin monstre!

—Els censuro encare més qu'als altres, quand fan mal,—va replicar en Mintschew, ressonant-li la veu dolça i melodiosa;—perquè la moral jueva és tant pura i transparent com el cristall. Ningú pod dir que no l'entengui, sobre tot un ome piedós que procura fer la voluntat de l'Eternal. «No tindras altres déus devant de la meua cara,» diu el psalm VIII, 10. Això el *Talmud* ho confirma també. Quins déus mentiders poden abitar el cor umà, si no les males tentacions? I el manament que diu així: «No cobdiciaras çò qu'és del teu próisme», el *Talmud* l'explica proibint desitjar allò que no us pertany.

—És veritat, és veritat,—va afirmar en Pintschew;—però els omens més purs no han estat exempts de pecats. Escolta lo qu'es llegeix en el *Talmud*, *traktas baba bathra*: «Rabbi Banaí retolava els sepulcres. Quand va arribar al sepulcre del patriarca Abraham, hi va trobar el servent Eliezer devant de la porta. «—Què fa Abraham?» li va demanar ell. «—Abraham,—va respondre Eliezer,—està sentat a la falda de Sara, que li neteja el cap.» I això va donar que pensar an en Banaí, que va observar: «—Tots, Abraham meteix, el més perfecte dels patriarques, tots estan subjectes a les debilitats humanes.»

En Mintschew va fer un signe am la mà.

—Doncs si Abraham estava somès a les debilitats humanes, com és possible que siguem perfectes?— va acabar en Pintschew.— Què hi contestes an això? No res. Oi que no sabs què dir-hi?

Va callar un instant; i com qu'en Mintschew no es bellugava ni deia res, va cridar tot content:

—Ja veieu que no sab què dir.

—Perquè és mort,—va dir un dels concorrents.

—Mort?

En Pintschew el va mirar am llastima.

—Per què hà d'esser mort? Mintschew!

Es va aixecar i es va acostar an el seu amic.

—Mintschew!... Que dorms?... No?... Doncs contesta!

Durant una bona estona no es va sentir ni una paraula: s'hauria sentit volar una mosca.

—Mintschew! Estimat Mintschew! Ai, ai! Penso que sí que s'ha mort! Mintschewet meu!

l es va posar a plorar molt fort. Els altres s'el volien endur.

—Pertorba la tranquil·litat del cadavre,—deien.

Però en Pintschew es va sublevar, i no s'en va voler anar de cap de les maneres. Aduc va juntar les mans i va murmurar l'oració dels morts: «L'Etern l'avia donat, l'Etern l'ha pres. Alabat siga el sant nom de l'Etern!»

No va anar més endavant: les llagrimas li van ofegar la veu.

Els concorrents van acabar l'oració; després van deixar la cambra. En Pintschew es va quedar assegut en una poltrona, al costat del llit ont reposava en Mintschew, i va mirar al seu amic am les mans creuades.

Una vegada solament va dir am veu suau, extremadament baixa:

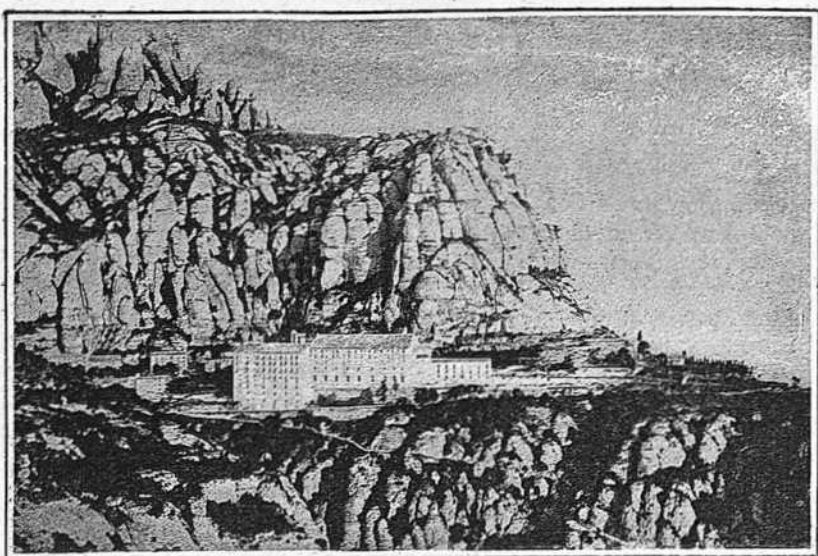
—Mintschew, qu'ets mort? És veritat, digues, qu'ets mort?

Després va callar. No va plorar més.

Quand els seus companys van tornar per estendre el cadavre sobre el paviment, segons costum, van trobar an en Pintschew enravenat a la seva cadira. El cap li avia caigut en darrera, amb el posat d'un ome qu'està dormint; la cara la tenia tombada cap a Orient, i una rialleta dolça li surava pels llavis.

SACHER MASOCH

DE BARCELONA A MONTSERRAT A PEU *

IV I ÚLTIM

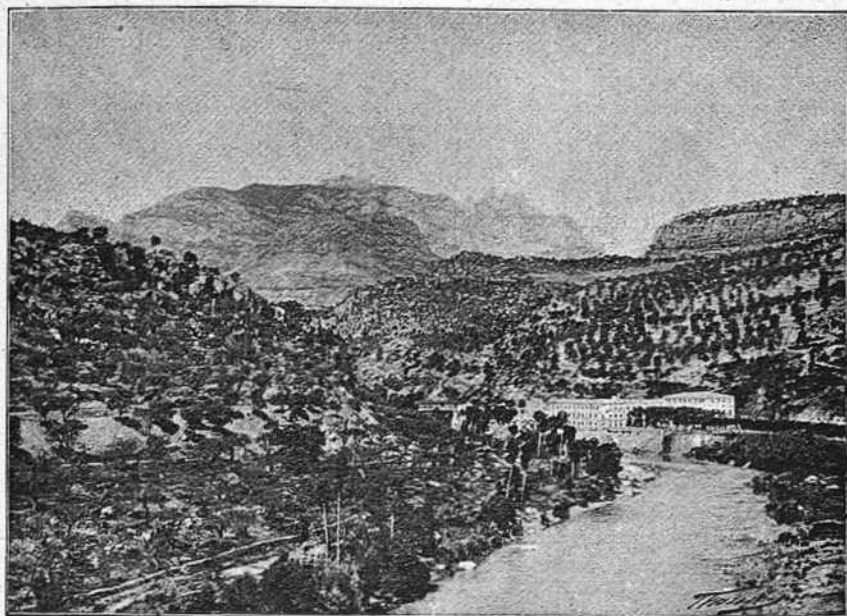
Les dugues de la tarde eran quand, ben dinats i bastant reposats, empeniam altre cop la caminada per la carretera que va a la Puda, la qual, en sortint del poble, va dret al riu i després trenca cap a la dreta, seguint les seves voltes i revoltes fins arribar a l'establiment de les aigües.

La calor era forta i la quietud de l'aire i de tot el paisatge complerta, no veient-se anima viva en llog, ni a la carretera, que blanquejava enlluernadora, ni a les voreres del riu, cobertes de canyars i salzeredes, ni demunt dels turons qu'a la dreta de la carretera, atapaïts i abruptes, semblen preludiar lo que l'excursionista té de veure més endavant, a l'arribar al Montserrat. Sols se sentia la remor monòtona de les aigües del Llobregat, que, enrogides, van avall xarricant palets i voltant o saltant els obstacles qu'en el seu curs troben, formant onades immobils demunt d'ells. Mirant enllà es veia el Montserrat, cobert per la calitja blavosa formada per la bravada del riu, tancar la perspectiva, limitada a un costat i altre per esquerpes montanyes de roca gaire bé totes plantades d'oliveres.

Greu me sab el no pugué explicar am prou exactitud i colorit l'aspecte d'aquella fondalada grandiosa, ni les variades emocions qu'a cada revolt de la

* Vegi's el numero darrer.

carretera el cambi en el panorama fa sentir, ni aquells mil detalls que, encare qu'insignificants, an el primer cop de vista tant interessen al qui fa una excursió, l'acotar-se a la barana del pont que forma el camí al passar per demunt d'una torrentera, l'imprescindible distracció d'un moment de tirar pedres an el riu quand el camí passa prop de l'aigua a bastanta elevació, el veure com

va acostant-se la caseta emblanquinada del peó que cuida la carretera amb el seu petit ortet, coses totes de poca importància si voleu, però que totes plegades fan l'atractiu de les excursions a peu i són les parts d'un conjunt harmoniós qu'en teniu per recordar-vos-en tota la vida.

Caminant am més llestesa de la qu'es podria creure pel cruiximent de les juntures i la coïgor quasi cremant d'alguna butllofa qu'an els peus s'avia format; acalorats pels raigs del sol, qu'en aquella ora feia marcar an el termometre 48 graus, varem arribar a les 3 menys 15 minuts a l'establiment de la Puda (63,500 passes), passant per sota de les rengleres de platans que ben atapaits formen un passeig am vista an el riu, devant del balneari. Allà a l'ombra, asseguts o passejant, es veien alguns banyistes ensopits, matant les ores i l'aburiment de la mitj-diada, am cara d'estar-se allà per força, retinguts per la conveniència de curar els brians qu'alguns d'ells mostraven al descobert. Tots els demés devien estar-se a dins de les llurs habitacions trencant el sòn, per quant aquell grand casal, am ses llargues rengleres de finestres, bastant grand per a donar allotjament a centenars de persones, semblava desert.

Allà s'acaba la carretera, i an el primer cop de vista ens va semblar que no podriam passar; més al cap demunt del passeig varem veure un portal que

tenia sortida an el altre costat de la casa, i per allà em vaig ficar am l'inglès. Al passar aquell portal es coneix tot seguit quina mena d'aigües són les de la Puda, perquè una forta bravada de gas sulfúric gaire bé tapa, am la seva fortor d'ous corromputs, els esperits del qu'hi passa.

Per deserta que semblés la casa, no va faltar qui vingués a demanar-nos deu centims per ome, com a peatge per passar el pont que, atravesant el riu, duu an el camí qu'a l'altra vora es troba, i era el que teníam de seguir, ja qu'el Montserrat és a l'esquerra i la Puda a la dreta del Llobregat. Varem pagar el peatge demanat, i, ja qu'aviem pagat, varem vulguer disfrutar del pont, majorment quand en ell s'hi troben uns bancs de fusta que conviden a seure, tenint que parlar amb el meu company en Roland per fixar l'itinerari, reposar una mica i obrir-nos les butllofes dels peus per a que no es fessin massa grosses.

Bon punt per seure és aquell pont de fusta, am baranes, bancs i coberta pintats de verd, prou elevat i una mica arquejat per sobre les rondinadores aigües del riu, qu'en aquell punt passen bastant estretes, fent amb els seus salts i remolins un interminable brugit. Una legió de falzies que fan niu a les roques dels espadats d'una vora i altra xisclaven, giravoltant arran de l'aigua, caçant els insectes, que portaven després an els seus petits de dins del niu, per tornar-se a abalancar altre cop cercant una nova presa.

Mentres seíam, fumavam i ens arreglavam els peus, amb el company varem discutir el per nosaltros grand problema de pujar el Montserrat per alguna drecera qu'ens estalviés d'anar fins a Monistrol o a Collbató a cercar els camins ia coneguts d'altres vegades. Qu'hi avia dreceres no ho duptavam, perquè algun amic qu'avíat estat al monastir formant part de l'escolania ens ho avia dit, avent-hi passat moltes vegades amb els seus companys en les sortides qu'acostumen a fer de tant en tant. Més, aquelles dreceres, com les trobaríam? aont començaven? ¿com era possible guiar-nos entremitj d'aquelles cingleres ferestegues, altíssimes i verticals parets de roca pelada i aquella munió i esbarriament de roques enderrocades dels cingles? Per més que varem fer per recordar-nos i fixar els detalls que per guiar-nos alguns practics de la montanya ens avien donat, no ens va ser possible marcar per endavant el camí i varem resoldre informar-nos amb el barquer que sabíam avíam de trobar una mica més enllà del riu amunt del salt del Cairat.

Fumat el cigarro i avariats els peus, varem rependre el camí, qu'en aquell llog passa pel costat de la resclosa que del Cairat porta les aigües a l'antiga fabrica d'en Puig i Llagostera, fins que, trobant qu'aquell camí no seguia més endavant, varem pujar una escaleta, que va conduir-nos a un caminet que porta an el Cairat.

Tant n'aviem sentit parlar i tant s'ens avia dit qu'era cosa digna d'esser vista, que, a dir veritat, un dels motius principals qu'am l'inglès ens avia decidit a passar per allà era el de puguer visitar aquell famós salt d'aigua de forma cairada, per qual motiu se li ha donat el nom que porta. No hi hà dubte que l'aspecte d'aquell saltant per ont s'aboca tot el riu d'una alçada d'uns 20 metres aproximadament té certa grandiositat, que fa qu'un se quedi embadalit guaitant aquells munts de brumera blanquíssima que van baixant, botant i rebotant, arreplegant-se, com s'arrepleguen les branilles d'un vano, entremitj de dos penyals que formen un gorg que s'engoleix tot el riu, fent

una remor qu'aixorda; més li falta l'atractiu de lo natural: en aquell salt d'aigua li sobra l'esser cairat.

Mentres contemplavam aquell nuvol de bromera i polsim d'aigua, que l'arc del cel matisava, el barquer, i al mateix temps guardià del Cairat, va venir a dar-nos conversa per demanar-nos si volíam passar el riu, cosa

qu'am prou feines varem entendre, perquè la forta remor de l'aigua gaire bé apagava la veu, i per força varem tenir qu'apartar-nos del salt per puguer enraonar i qu'ens digués aont i com podriam trobar la dreuera per pujar el Montserrat sense aver d'anar a cercar la de Monistrol.

Aquell bon ome, quand va sentir lo que demanavam, ens va mirar una estona, i tot seguit ens va preguntar:

—Ja saben lo que diuen?

—Prou qu'ho sabem,—va fer de resposta el meu company, en Roland.—Ens han dit que hi hà una dreuera que del riu estant puja cap a la Cova de la Mare de Déu, i hi voldriam passar.

—Si no hi han passat mai, creguin-me,—replicà el barquer,—no ho provin pas, perquè es perdran i pod-ser no en sortiran.

—Lo de sempre,—varem pensar;—aquesta gent de fòra es pensen qu'els de ciutat som incapaços d'altra cosa més que de passejar-nos per la Rambla, i tot lo més per les carreteres. Si aquet bon ome sapigués les caminades qu'hem fet i els indrets per ont hem passat, no ho diria aixís.

—Mirin,—va tornar a dir aquell bon vellet,—per aquesta dreuera que vos-tes demanen és per ont baixen i pugen els escolans del monastir alguna vegada quand van a cân Tobella, qu'és aquella casa grand que veuen a l'altra banda

del riu, a fer un arroç, i jo meteix els passo am la meva barca; però solament ells i els pastors són capaços de passar-hi, perquè hi són practics i no coneixen la por. Lò qu'és vostès, si volen pujar an el monastir, val més qu'hi pugin per Monistrol.

En quant a mi, ja em sabia força greu, però aquell bon ome m'avia convençut; més an el company, essent anglès, no hi havia qui el girés del seu pensament.

—Està bé,— va fer-li de resposta.— Digui'ns aont comença, i ja veurem després lo que farem.

—Em sabia greu que vostès pensessin qu'és que no els ho vui dir,—va respondre el barquer.— Pugin per aquestes vinyes de l'esquerra fins que trobaran la carretera d'Esparraguera a Monistrol, i quand hi siguin segueixin-la fins al cap demunt d'aquella grand salzereda de la vora del riu. A-les-ores cerquin a l'esquerra de la carretera i trobaran el llog ont comença la drecera, que va pujant entre les vinyes i oliveres, fins a un bosc de pins que veuran demunt d'una cinglera a l'esquerra de vostès. Més enllà ja no els pug guiar, perquè no sé com explicar-los-ho.

—Està bé. Moltíssimes gracies, i adeu-siau.

—Passin-ho bé i procurin no perdre's,— ens féu aquell bon ome, asseient-se en un banc de fusta tota corcada devant de la seva solitaria barraca, mentres nosaltros ens enllestiam a pujar les vinyes qu'ens separaven de la carretera, segons les indicacions qu'ens havia donat.

Quand hi varem arribar la varem seguir, veient al cap d'una estona de caminar l'espessa salzereda a l'extrem de la qual aviam de trobar la drecera desitjada. Quand hi vam esser prou la varem cercar, anant amunt i avall de la carretera; més hi havia tants pujadors qu'era impossible puguer dir quin era el veritable.

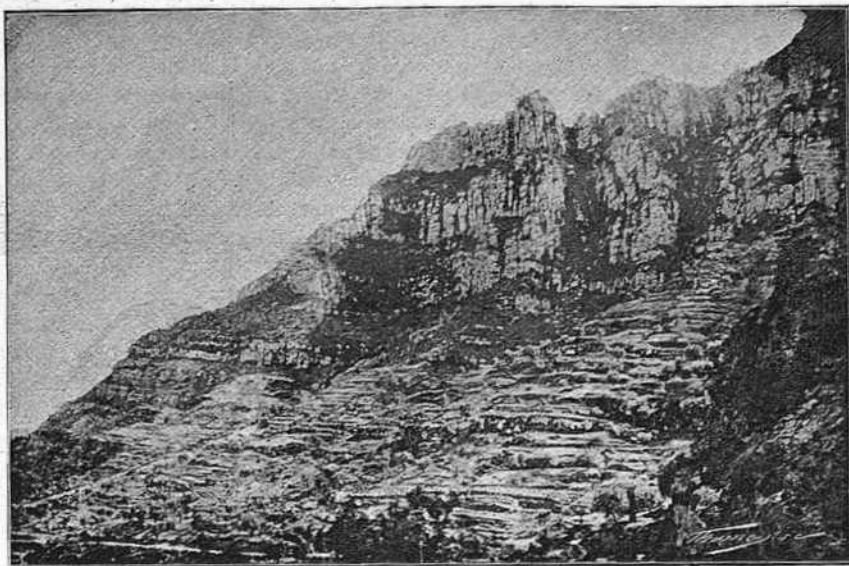
—Seiem i consultem lo que convé fer, menjant un bocí i bevent un trago, perquè veig qu'això s'embolica,—vaig dir io a l'anglès.— Seiem, seiem.

Prou ho necessitavam de seure una bona estona! A les plantes dels peus cada butllofa semblava una brasa de fog per la cremor que feia, sentiam ja les cames embotides, i a totes les junctures del cos un grand cruiximent. I encare sort dels berrets de palma que portavam, perquè, si no, amb el sol qu'aquell die havia fet, prou ens aguera saltat la pell de la cara.

Eram ja al peu del Montserrat. Al devant nostre teniam la montanya, altíssima, espadada, amb els seus rengles de cingleres de color cendrós, com muralles de gegants posades unes demunt de les altres, formant graons coberts de bosc. Sobre un d'aquells graons es veia l'iglesieta i ermita de la Cova de la Mare de Déu, gaire bé penjada com un niu en l'espai. Més amunt, i cap a la dreta, es veia el monastir, amb un altíssim penyal a sobre i un vertiginós precipici a sota arribant al peu de la montanya. Entre la cova i el monastir, al cim de tot, demunt de la cinglera més alta i destacant-se del blau argentat del cel, la creu de ferro del mirador de Sant Miquel, que, de tant petita qu'és veia, gaire bé no es distingia. En tot el demés d'aquell grandió i altíssim pany de montanya, res més que les retallades siluetes de les roques, arrodonides, gastades, llimades pel vent, la pluja i el temps, i el bosc, feresteg en els replans, enfilant-se per entre les junctures. La mà de l'ome sols es veu en el talús de terra i rocs despresos de les cingleres, qu'en l'espai de centenars de sigles

s'han anat acumulant an el seu peu; plantada avui die de vinyes i oliveres la terra; i els rocs col·locats en forma de parets per aguantar les feixes.

Desde allà ont eram era del tot impossible veure, ni aduc sospitar, per ont pujava la drecera, i, de no sapiguer que n'hi avia una, agueram dit que no era veritat que per allà s'hi pugués pujar. Veient aquelles dificultats, varem

tractar de si ens convenia més anar a Monistrol a pendre el camí conegut; més l'anar a Monistrol representava el caminar encare una bona estona, fent una grand marrada, i sobre tot ens sabia greu abandonar l'idea de pujar per aquelles cingleres que teniam al devant quand tants i tants dies aviam estat parlant-ne.

No hi hà dupte qu'en aquestes empreses l'amor propi hi juga un grand paper; i d'aquesta idea, de la que fa molt temps qu'estig convençut, m'en vaig acabar de convince quand el meu company em va preguntar si em veia am cor de pujar per allà, trobessim o no el camí. Io dir que no? No podia pas ser.

—Sí, senyor,—li vaig contestar.—No ting inconvenient. I vostè?

—Io, per mi, si vostè vol pujar-hi, ja hi estem pujant.

—Tingui compte que lo que d'aquí baix estant sembla molt petit, allí és molt grand, i lo que sembla molt curt, és molt llarg.

—Ja m'ho penso; però creg que trobarem la drecera en aquell bosc de pins qu'ens ha dit el barquer del Cairat. I, si no la trobem, pujant a sobre d'aquella cinglera em sembla que podrem arribar fins a la cova. Què li sembla?

—Per mi està bé.

—Pujem-hi?

—Pujem-hi.

—Sense compromís?

—Sense compromís.

Sin compromiso: aquesta és la fórmula amb la qu'el meu company anglès significa que, vingui lo que vingui, succeeixi lo que succeeixi, cap dels dos se n'hà de considerar responsable, encare que sigui una desgràcia, i que cada hu queda en llibertat de seguir o de separar-se quand més li convingui. Quand anem sense compromís, cada hu treballa pel seu compte.

Abans d'alçar-nos varem mirar l'ora: eren les quatre i cinc minuts. De passes n'aviem fet 69,020, i la temperatura ja no calia saber-la, perquè el sol era ja darrera de la montanya feia estona, i, per lo tant, la calor avia minvat.

A l'alçar-nos ens varem sentir els peus macats i les cames com adormides de cansament; però quand varem començar a pujar les feixes de vinyes i oliveres per a conseguir el peu dels cingles, degut a la variació dels moviments i de la collocació dels peus, ens varem trobar més lleugers.

Molta pena i temps varem passar per aconseguir el bosc de pins ont pensavam trobar la drecera que cercavam, perquè el terreny era molt pendent, la terra molt fionja i cavada, i les parets i marges de codols les teniam de voltar a vegades molt lluny o les teniam de pujar enfilant-nos; més quand hi varem arribar no varem saber trobar lo que cercavam. De caminets, alguns en varem veure; més seguint-los una estona, o es perdien per dins del bosc, o prenien una direcció que no ens convenia.

Altro cop duptes i cavilacions; més no ens varem entretenir, perquè es feia tard, no sabiam els obstacles que més endavant podriam trobar, i, lo qu'era pitjor, amb un no-res s'avia format una nuvolada an el cim de la montanya, que per moments anava baixant a juntar-se amb les boires que l'umitat de la tarde desprenia de la conca del riu, que d'allà ont eram veiam ja bastant avall, amb els seus revolts blanquejant entre-mitj de salzeredes.

Anant bosc a través, entre-mitj dels romanins i ginesteres, ens encaminàrem dret a una reconada que formava un call pedregós que pujava entre dos panys de roca altíssims, nusos, pelats i foscos, que, bastant apartats al començament de la pujada, s'anaven acostant gradualment, fins a quasi tocar-se a dalt de tot, de tal modo que deixaven entre ells un espai ample abaix i estret a dalt. A un costat i altro del pedregam, els esbarzers, els boixos, les alzines i altres arbres i plantes silvestres, creixien atapaits; i al demunt d'ells, arrapant-se a les roques verticals, s'enfilava l'aura, formant ací i allà clapes extenses de fullam d'un verd negrós.

Al començar la pujada sols aviam de tenir compte de no ensopegar o de no donar una girada de peu; més a mesura que varem anar pujant, com qu'el camí, o, més ben dit, el pas, s'estrenyia, els esbarzers de les vores s'ens arrapaven a la roba i ens esgarrinxaven la pell, i a voltes aviam de passar una bona estona per desfer-nos d'aquelles insidioses branques cobertes de punxes. Quand l'un s'entretenia en desfer-se d'aquelles esquerpes agafades, l'altro anava pujant poc a poc, apoiant-se amb el garrot, deturant-se de tant en tant per pendre alè, i girant-se per veure què feia el company, que no pujava.

El fondo d'aquell call per ont muntavam s'anava fent cada vegada més pendent i estret; i tant ho va arribar a ser que, per puguer pujar, a cops de garrot aviam de trinxar els esbarzers; i els rocs qu'els peus treien de llog, com qu'els uns s'aguantaven amb els altres, queien torrentera avall, en feien saltar d'altros, i tots plegats baixaven botent i rebotent amb grand estrepit d'espetegs, lo

que tot-d'una varem comprendre que constituïa un perill, i no petit, ia que, no podent anar de costat, per no aver-hi espai, i sent la pujada tant pendent, avia l'un d'estar sobre l'altre, i els rocs qu'el qu'anava devant feia saltar amb els peus, rodolaven cap a vall, a riscos de malmetre el company.

L'unic remei qu'hi avia era el de no separar-nos massa, anant ben apropet l'un de l'altre per evitar que les pedres que rodolaven tinguessin temps de pendre embranzida i en poguessin fer saltar d'altres devant del qu'anava al darrera, que quedava exposat als seus bots i rebots.

Ben prompte ens varem aver de posar els garrots a l'esquena, lligant-los am les corretjes dels morralets, per la nosa qu'ens feien, ia que la costa es tornava tant pendent que necessitavam peus i mans per enfilar-nos, no fent-los servir més que per trinxar els esbarzers quand ens tancaven el pas.

Lo fatigós d'aquell exercici ens obligava de tant en tant a deturar-nos, i a-les-ores ens giravam per guaitar a sota nostre aquella timba que pujavam, tancada entre dos immensos penyals als costats, i al peu per les boires que com espessos fumerals pujaven de la conca del riu, i del que privaven la vista. El cim d'aquella canal tampoc el podiam veure, perquè quedava esborrat per la nuvolada.

Quand ens sentiam prou reposats, beviam un trago de tè amb aiguardent i tornavam a enfilar-nos a quatre grapes, o, quand el bardicam era molt espès, agafant-nos als boixos o a les alzines.

Per fi varem aconseguir lo que d'abaix estant del riu ens aviam proposat. L'inglès, qu'a-les-ores anava al devant i qu'aviam desaparegut entre-mitj del brancam de les bardices al demunt meu, va donar el crid de *Hurra!* nacional. Aviam arribat al cim de la cinglera per ont pensavam anar fins a la Cova de la Mare de Déu.

—Qu'es pod passar?—vaig cridar.

El company no em va tornar contesta.

Em vaig enllestir a pujar el troç qu'em mancava, i al desfer-me de les dereres branques em vaig trobar en un ample replà, cobert d'erba menuda i atapaïda, de bastanta extensió. L'inglès, algunes passes més enllà, guaitava a un costat i altre, com cercant per ont puguer passar. En ajuntant-me amb ell, tot seguit em vaig convence de que l'aviam errada. A l'altra banda del replà hi avia un precipici com el qu'aviam pujat, formant un call ple de bardices, eures i pedragam, que venia a juntar-se am l'altre per fer-ne un, que muntava fins a dalt de tot de la montanya, quasi verticalment.

Sense dir paraula ens varem ajeure demunt de l'erba, cansats, afamats, assedegats i perduts. Al pensament ens venien aquelles paraules del barquer del Cairat:

«—Per aquella drecera, creguin-me, no hi pujin, perquè es perdran, i poder no en sortiran.»

Rumiant aquelles paraules, filles de l'experiencia d'un ome vell que pod-ser avia passat la vida al Montserrat; considerant que baixar per ont aviam pujat era jugar-se la vida, am riscos de perdre-la; imposats per la grandiositat i soletat d'aquells penyals, que s'anaven enfosquint a mesura que la tarde avençava i el cel s'ennuolava; observant aquella quietud, aquella immobilitat de les fulles de mates i arbres, i aquell silenci, propi de les grands altures, interromput solament pel soroll d'una fulla quand queia i la remor llunyana, sor-

da, de les aigües del Llobregat, qu'a baix de tot saltava entre codols, cobert per les boires, varem tenir por, la por del desert, diferent, en el meu concepte, de la que se sent en mil altres circumstancies de la vida.

Menjant quatre queixalades de les poques provisions qu'ens quedaven, i bevent les derreres gotes de les garrafetes, varem resoldre no perdre temps i aprofitar els ultims moments de claror de die de que podiam disposar per enfilàr-nos per les mates i malesa que creixien en la juntura dels penyals que cloïen les dugues torrenteres que pujaven a un costat i altre de la penya al demunt de la qual ens trobavam. Si ens mancava molt poc per arribar a dalt de tot, no ho podiam veure d'allà ont eram estant, perquè el cim de les cingleres de sobre nostre es perdia de vista, estompat per les bromes; però varem calcular que tot lo més tindria una elevació d'uns 80 metres.

Amb els garrots a l'esquena, els berrets de palma ben ficats i les espardenyas ben lligades, l'un després de l'altre ens varem internar a dins de la malesa, i anàrem muntant d'una penya a l'altra ajudant-nos am les branques de les mates, arbres i arbricons, tenint molt compte de triar les més fermes, de por de qu'es trenquessin, ocasionant-nos una caiguda, que podia molt ben esdevenir mortal al començament de la pujada, i que per força ho aguera sigut quand començavam a ser bastant per amunt, quand se va fer del tot vertical.

Com que treballavam de desesperats, avençavam molta feina; i quand, fatigats d'obrir-nos pas per entre-mitj d'aquell atapaïment de branques i soques i l'embullat d'esbarzers, eures, mareselves i altres menes de plantes de les que, enfilant-se per les soques, pujen a les branques per deixar-se anar formant sarrells que s'emboïquen, fent com una xarxa espessa, ens deturavam una estona i, ben agafats, miravam a sota nostre, ens esgarriïvam de veure'ns en aquella alçada, tenint por de que la nit ens atrapés; i àmb el dupte de lo que trobariam en arribant al cim, perquè, a dir veritat, ia no sabiam ont anavam, tornavam a seguir pujant, petant les branques tendres, agafant-nos a les fortes, desfent-nos a estirades de les punxes dels esbarzers qu'ens esparracaven la roba i ens desgraciaven la pell, ia clapada de sang i coberta de suor.

Ja feia estona qu'amb el company no ens veïam, malgrat lo relativament aprop qu'eram l'un de l'altre: sols podia l'un saber ont l'altre es trobava pel soroll de fulles i petament de branques que produïa el cos a l'enquibir-se per entre la malesa i els renegs qu'am les dents closes deixavam anar quand alguna aresta ens punxava o ens trobavam massa embolicats.

Per augmentar l'angunia que sentiam, la nuvolada que passava arran del cim de les cingleres ens va deixar anar una ruixada qu'en un no-res ens va tenir amarats, no tant sols per l'aigua que varem rebre directament, sinó per la qu'ens queïa de les fulles quand les espolsavam tot passant.

Els duptes qu'aviam sentit de si podriam sortir d'aquella canal per ont pujavam es varen aclarir quand ens varem desfer de les derreres branques de les mates més altes i ens trobàrem de costat amb el company en terreny pla demunt de la cinglera.

L'alegria va ser grand una estona, més va desapareixe ben prest, quand, explorant el terreny, varem veure que per un costat i altre teniam les arrodonides i serrades roques que, encare que no gaire altes, ens tancaven el pas, i que l'altra vessant del cingle qu'aviam muntat baixava avall, avall, fins al torrent que de Collbató va al Llobregat, limitant el Montserrat per la banda de

mitj-die, la nostra esquerra. Al davant i a la dreta un amfiteatre de cingleres tancaven el pas.

Si agués sigut més d'ora i no ens aguessim trobat tant reventats i malmesos, no ens auriam espantats, perquè el qui coneix aquella montanya sab que, encare que sembla que no es pod passar per en llog, per tot arreu se passa, am més o menys treball; però les forces ens mancaven, teniam la nit a sobre i ens trobavam en un paratge completament desconegut, per lo qual varem resoldre cercar un llog a proposit per passar la nit com millor puguessim, i esperar la matinada per arribar, si podiam, al monastir.

Podiam comptar am llenya abundant per fer fog i disminuir aixís els mals efectes de l'umitat de la nit, amb una mica de vianda, ben poca, que quedava a dins dels morralets, i alguns cigarros per entretenir el malumor. D'aigua, tè, ni altra beguda, no en restava ni una gota. Al moment d'arribar al cim de la cinglera eren les set i mitja. Per pujar-hi de baix del riu estant aviam fet dos mil esforços, ia que no s'en poden dir passes de les sotregades qu'avien fet anar el balanci del podometre.

Ens varem separar amb el company per cercar cada hu un llog a proposit per fer el nostre petit campament, quand al cap de poca estona sento qu'en Roland em crida.

—Què vol?

—Allà baix veig un ome.

—Aont?

—En aquell troç de bosc al peu d'aquelles roques.

—És veritat. Cridem-lo?

—Sí, cridem-lo: pod-ser qu'ens podrà guiar.

—Oeh! Company!

Aquell ome, del qual sols es veia el cap per demunt de les mates, es va deturar, mirant al seu voltant.

—Digueu: qu'es pod passar per aquí?

—Sí.

—D'aont veniu vós?

—De Sant Miquel.

—Que va dret a Sant Miquel aquét camí?

—Sí.

—Adeu-siau, i gracies.

Estavam salvats: aquella nit podriam sopar i reposar en un bon llit d'una celda del monastir. Després d'orientar-nos per no tornar-nos a perdre, reanimats de forces, varem empendre altro cop la marxa fins a trobar per dins del bosc aquell caminet que, com varem saber després, és la dreuera que del camí de Sant Miquel a Collbató baixa fins a la carretera per anar a Olesa pel llog qu'en diuen *la foradada*.

Després de reposar una estona am la tranquil·litat del qui sab ont és, muntàrem per aquella dreuera, qu'ens va portar al camí de Collbató, i d'allà a Sant Miquel, i de Sant Miquel al monastir.

¡Am quina satisfacció varem veure aquell grand casal construït a la vora meteixa d'una espantosa timba i a la falda d'un altíssim penyal que s'abalança al seu demunt! La foscor de la nit sols permetia veure'l com una grand taca destacant-se de la negror de la montanya; però els llumets que la gent tenia

encésos a dins de les celdes gaire bé dibuixaven tota la construcció. Es coneixia qu'hi avia molta gent.

—Am quin gust dormirem aquesta nit!—deïam nosaltros.—Que plans jeurem. En arribant, anirem a menjar alguna cosa, i tot seguit cap a dormir.

Més, fills, quin desengany: quan hi arribàrem! Varem anar tot dret cap a l'oficina de l'aposemtador, li demanem una celda, ens miren de cap a peus ell i els moços de l'esquadra qu'allà s'estaven, i ens diuen que no n'hi hà, que hi avia molta gent i que les avien donades totes, i que per aquella nit molts serien els que tindrien de dormir al ras. Li repliquem que tingués en compte que veniam a peu de Barcelona ençà; qu'ens aviam perdut pel camí; qu'estavem reventats; qu'ens costaria una malaltia; que no aviam dormit la nit abans: no hi va aver remei.

—Què vol qu'els hi digui? Io ho sento... Què vol qu'hi faci?

Però de celda no ens en varen donar.

Veient qu'els nostros pregs eren inútils, varem anar a sopar al restaurant, i allà varem matar la gana i la set tot aguantant les mirades de la gent, qu'es coneixia que s'estranyaven del nostro aspecte atropellat, veient-nos am les mans i la cara tota esgarrinxada, i la roba bruta, esqueixada i faltant-hi la meitat dels botons.

En avent acabat varem tornar a veure l'aposemtador per veure si s'avia repensat, i veient que seguia am la meteixa, li varem demanar una manta per cada hu per puguer-nos abrigar; i després de cercar una estona un llog'a proposit per passar la nit, ens en varem anar a jeure a l'escala de l'ostal de Santa Teresa, per considerar qu'era el llog més sec i més nèt dels qu'aviam vist.

Allà ens acomodàrem, el company en un replà i io demunt dels graons. Que poc pensavam que l'excursió avia de tenir un acabament tant trist! Però les forces ens mancaven, la són'es feia forta, i lo principal era dormir i descansar d'una manera o d'una altra.

Ben embolicat am la manta, repassant les peripecies del die, la sortida de Barcelona, la pujada del Tibidabo, el pas per Sant Cugat i Rubí, la sortida del sol, el pas dels barrancs, Ullastrell, Olesa, la Puda, el Cairat, els precipicis, aquella por al trobar-nos penjats a les cingleres sense saber aont anavam, aquelles nuvolades, el desengany qu'aviam tingut a l'arribar al monastir... la són venia depressa, depressa. Després recordo d'un modo confós aver sentit els ronc's acompassats del company, i després... res: vaig quedar dormit com un sòc.

Ja necessitavam reposar: aviam fet setanta vuit mil cinccentes passes (1).

LLUÍS DE ROMERO

(1) Passant pel meteix camí, sense perdre's, i pujant per la drecera qu'en diuen de la foradada, s'hi posen 74.000 passes.

ANTROPOLOGIA POPULAR

X

LA LLIBERTAT

qui puga donar una definició exacta i essencial d'aquêt mot, ja s'el pod considerar com ome arribat a més de mitj camí de la saviesa profitosa per l'umana família.

Ben descrites la comprensió i extensió de la llibertat umana social, res més facil que la complerta treballada dels científics artistes (oradors i escriptors, filosops i literats) que saben tractar i poden ensenyar tant grand assumpto als llurs conciutadans.

Mirem el cas, qu'avui som i encare no es veu prou clar per la grand majoria dels illustrats si de llibertat n'hi hà no més qu'una o tantes com vulgui el desitj individual, i ademés les que la societat, am ses costums i lleis, tinga per necessaries a punt d'utilitat.

Fa trente dos anys qu'Olózaga deia en l'Ateneu de Madrid: «La llibertat no és més qu'una, no pod ser més qu'una, com el valor és un, com l'onor és un. La degeneració d'aquêts i altres plurals consemblants (llibertats, onors, valors) consisteix en que l'unitat moral no pod multiplicar-se per sí meteixa, com tampoc pod modificar-se sa essencia: és una, i és el dret que l'ome té d'exercir, en benefici propri i dels seus semblants, totes ses facultats, morals, fisiques, intellectuals. La llibertat una, absoluta, és la condició natural, necessaria, indispensable, en l'ome; és la llei natural de tot lo creat: la d'un ome no pod impedir la dels demés; és el fi i el medi de totes les societats umanes.»

La cita d'un contemporani n'estalvia moltes d'istoriques, i l'opinió d'un mestre porta sempre fonament d'altres mestres savis, fets immortals pel seu talent d'observació critica si han reunit an aquêt dò natural el valor civic de dir publicament el seu propri pensament.

De la saviesa i el valor que no són del domini public, bé es pod dir que sense profit existeixen, per quant així són cosa forana a la vida de família, de fet i de dret armonica, amb espadiment d'energies nobles i generoses que fan bé a la salut i al progrés de tots.

—La llibertat és vida,—diuen al mateix temps el savi i l'ignorant.

Es pod viure sà sense llibertat racional? Quanta s'en necessita per a existir com persona civilisada? Qui pod donar o negar, i ont és la mesura justa d'aquest immens fi i primer medi de la vida social?

Pod-ser els biolegs sapiguén alguna cosa d'aquestes transcendents matèries, ja qu'es tracta de possibilitats i mōdos d'existir els elements de la societat representada per la família i l'estat d'avui.

L'anàlisi, doncs, ve imposat a la força, i el que no el vulgui usar en la present matèria, que s'aparti i no faci nosa an els que van a provar d'acostar-se un xic a la veritat caminant am cautela per l'infinit camí de la realitat de l'ome i la dòna i del mōn ont ens trobem.

Analisant, una mica i no més per fōra, la vida social moderna, desseguida es veu qu'el moviment espontani caracteriza i especifica la potencia vitalisada mental i material dels individus ciutadans i dels pobles per ells formats i dits nacions.

Moure's és viure, am salut o sense, a fi de bé o per fer mal.

El moviment de l'esperit i del cos és per sí mateix causa de desenrotllament de les entranyes en l'infantesa i joventut, quand tot creix, i després ho és de la conservació de la salut fins a morir més enllà de cent anys.

La quietud forçada, doncs, és contrenatural i emmalalteix a tot-om tard o aviat, i fa degenerar els individus dins la llur família i raça per tot arreu del mōn ben estudiat pels naturalistes.

L'espontanitat, òrgan funcional, l'única cosa que necessita per no sortir-se de la sanitat vigorosa i fecunda és el lliure medi, tant cosmo-teluric o material com costumier o legal.

Avui l'estudi dels sers vivents es comença, per força i racionalment, pel coneixement exacte del medi ont existeixen, millorant o degenerant, com exemplars de bona manera d'esser.

La conseqüència immediata i directa de tal llei de vida umana és que quand el medi és bo, els individus i les famílies també ho han d'esser, seguint d'una part els impulsos de l'espontanitat, qu'inclina a no estar quiet sinó després del treball, i de l'altra fent lo més aviat qu'es puga experiència per no moure's en va o sense profit, com una maquina esvalotadora i desgavellada.

Ont el terror, l'aigua i l'aire són bons, la salut umana és més que natural, perquè sembla fins de reglament, obligatoria, si am brutalitat no la fuig i la rebutja qui no la vol o no l'estudia.

En el bon medi es curen moltíssims malalts i les races es milloren, guanyant caràcters en quantitat i qualitat de força per pensar i conservar-se com posseïdors del llog ont viuen alegres i no com esclaus que reneguen de la llibertat, qu'és la salut, un poc parenta de la ditxa, segons sembla an els intelligents en la matèria.

Si en el lliure medi creixen bé i milloren els sers umans tot formant família, al mateix temps qu'els vegetals i els animals llurs coexistents, és prou clar que la societat civil hà d'esser també correlativa i subordinadament bona o dolenta, segons que çò qu'és dit *medi social* o *polític* permeti o dificulti les lleis del desenrotllament i el perfeccionament umans.

Sense lliure aprofitament util del medi material no hi pod aver ni salut ni vida umana, com és impossible qu'existeixi la família allí ont el medi social

polític no favoreix l'espontaneïtat sanitària de l'esperit quan aquèl es desenrotlla i es conserva amb relació d'edat, segons s'ha fet constar abans en poques ratlles.

Qui siga capaç de negar que la llibertat no és primera, absoluta i necessària condició de vida racional, no sab lo que diu ni per què ho diu, i encara sab molt menys, com provarà la seva estranya afirmació davant de persones instruídes i educades que vulguin escoltar-lo per caritat i corregir-lo com ciutadà curt de vista i dur d'orella que necessita d'auxili i experiència raonables.

No se sab en el món cap artífici que faci pensar, sentir i vulguer a les persones que són complertes de cervell, i que pugui pendre el llog de l'espontaneïtat, perquè el que té aquesta norma no necessita auxili de cap mena per sentir-se totalment lliure en el seu interior, per fer pensaments i delitar-se tot pensant amb voluntat ben seva i de ningú més.

La llibertat racional ha existit sempre en l'omè i la dòna, no sols als dos fins de la conservació personal i de la raça, sinó, ademés, al major fi de deixar d'ésser besties per sentir-se superiors an elles, formant societat de ciutadans, que siga millor que la de les formigues, encara que sense fer progressos coneguts per arè.

Cada hu pensa, sent i vol lliurement de la part de dintre del cap, i pod viure associat amb altres que facin lo mateix, quedant així provat que la llibertat social existeix espontàniament practicada com a dret natural per totes les persones que no volen deixar de pensar i sentir a la llur manera, és a dir, a llur grat i plaer, com deien els nostros avis.

Hi hà, doncs, una llibertat interior a natura que no és efecte, sinó causa, de les costums i lleis socials, sense la qual no es pod viure amb sanitat, si aquesta val com a resultat funcional d'entranyes completes i normalment sostingudes per l'acció dels medis necessaris, tant de dins com de fóra l'economia animal i cívica.

Aqueixa llibertat ingenita de posseir el dret de vulguer pensar i sentir (sense parlar ni escriure) si gosem i patim, si imaginem i judiquem, mentres estem desperts, no la poden posar en dupte més qu'els ignorants, els apassionats i els orats, o els mestres de l'engany i els negociants de sofismes. Són, d'aqueixes grans masses d'infeliços, els únics capaços de vulguer qu'el proïsme tinga els gustos i els pensaments i els desitjos de la classe, mida i durada qu'ells manin o necessitin, a capritxo i empleiant astúcia o força per lograr-ho amb poc perill i gros profit, egoista fatalment.

La racionalitat humana, com fet orgànic de salut, es desenrotlla i conserva amb tota llibertat interior, sense perjudici de les potències mentals individualisades en cada ciutadà, després de l'infantesa fins a la decrepitud.

Tota la cabuda mental consisteix no més qu'en poder pensar, sentir i vulguer molt i bo mentres vivim i hem d'ésser comparats els uns als altres com persones de profit racional per la família i la raça a que perteneixem.

Com més grand és la potència productora de sentiments, idees i vulguers, més s'entén qu'el propietari té genit, talent i enteniment natural, amb conreu o sense; de manera que l'instrucció i l'educació signifiquen ajuda més que necessària per l'utilitat del rendiment personal i col·lectiu qu'an a la llibertat de la raó se li encarrega.

En el cego, sord i mut hi hà certament potèncialitat mental com terme de

minima per limitació o falta de sentits del cap qu'escursen la llibertat sense destruir-la; i en el cas de *maxima* oposat, prou s'entén de sòpte que, ont no hi puga aver llibertat pel genit i el talent, ni els ciutadans aprenen res de bo ni els governants fan res de profit general.

Així, s'es vist eternament, en totes les societats velles, mitjanes i noves, qu'el progrés en costums i lleis és un fruit de la llibertat, que fa de causa i d'efecte per quant alimenta; i les seves llevors no-es perden mai per mica bé que se les conservi amb experiència del llog i temps en qu'els mestres se troben.

Les persones raonables poden viure socialment per tot arreu ont l'instrucció estigui ben assegurada i molt atesa com primera necessitat colectiva que pod arribar a fer de l'ome feresteg un ciutadà que llegeixi i escrigui a fi d'educar-se aviat com ser racional, cada die més allunyat de les besties (utils a la vida casulana o publica), i que vol passar de cosa a persona.

De llibertat per educar-se profitosament s'en necessita sense mesura, perquè cada any se viu més depressa, i qui no llegeix va a peu comparat amb el qu'escrivi i va en carril pels camins de la vida del treball i de l'avenç de la nostra societat dintre i fora de casa.

Per saber cada hù fins ont arriba és indispensable que la llibertat interior no sigui minvada per causes exteriors de les dites politiques i també econòmiques.

Si: s'ha pogut dir qu'el veritable estat umà és el de la naturalesa, cosa que pod ésser certa per la sola vida dita vegetativa o conservadora, però no per la racional o progressiva.

Necessariament la superioritat natural umana dependeix de que la vida raonable i associada o de familia puji suaument per graus més enllà de la vida bruta i solitaria o del feresteg, indomit i ferí *bipedus*.

No hi hà més ni menos: civilisació ve de ciutadania, i aquesta sols pod lograr-se per la llibertat raonada de familia (de sang i de veinat), indispensable pel comú interès de protecció i avenç mentres ens defensem de les contrarietats materials foranes.

I dins del suposit qu'en qualitat pod el ciutadà tenir tota la qu'es coneixi de llibertat mentres no perjudiqui la d'un altre, averigüem am pocs mots si és la quantitat en el disfrutar-la el punt dificultós per la ciencia i l'art socials, dits are *biologia filosofica*.

I vêt-aquí qu'els duptes i els afany, els perills i els avantatges, les disputes i les lluites, comencen, i pod-ser no acabaran mai aixís qu'es tracti de mesurar, distribuir i assegurar la llibertat per viure avençat am companyia de gent onrada i treballadora.

Si se n'han dit de sentencies i se n'han fet de proves en aquet punt sol, pels qu'han vulgut ésser amos, conqueridors, legisladors de la bona nissaga, perquè del tirans, despotes i altres conegudes epidemies de butxins no s'en parla entre civilisats, i menos si són persones series o d'estudis filosofics!

La familia umana politica hà tingut pod-ser, com caps de grupo, poble i nació, molts orats i pocs savis, tot arreu, per espai de massa sigles, plens de guerres no més.

El qui no ha vist mai un esbojarrat cap de casa no pod compendre de lo qu'es capaç un neurotic en quant a donar i pendre llibertat de grat o a la

força com autoritat pública, amb el cervell carregat d'illusions, alucinacions, deliris i demés espatllaments que la frenologia sab i la medicina classifica, ja are com mai, am grand certesa o grossa probabilitat, segons siga la forma del mal qu'és anomenat *neuro-frenic* pels científics.

Dintre pocs anys se farà am facilitat un quadro sinòptic, o cosa per l'istil, dels majors personatges istorics tocats de mal del cap, ja siga per erencia o agafament de mania, relativa a pendre o regatejar llibertat com si fos moneda, menjar, beure o cosa consemblant materialisada i repartidora a gust de qui sigui més boig que dolent o un malvat sense oradura.

«Ja pods xiular si l'ase no vol beure» diu l'experiencia.

És vist que la llibertat donada a qui no la vol, en forma de lleis i reglaments, no s'agraeix i es perd malaguanyadament allà ont l'ignorancia és la mestressa dels ciutadans; que tenen poc de persona racional i massa d'instints vegetatius, i fent de secretari l'ipocrèsia en el tribunal de la conciencia embrutida i per això mesquina.

«Qui en fa massa, també n'és» deu vulguer dir «orat o malvat» la sentència popular aplicada a les accions fetes am voluntat plena, i que, essent exagerades per excés o falta de mesura, resulten dolentes i fins criminals.

És clar que l'abús de la llibertat interior, convertint-se el pensament, el sentiment i la voluntat en acte exterior, quand no és ridícul i tonto, és malvat i punible.

La llibertat deu portar sempre utilitat propia i colectiva. Per això la llibertat té tants martirs, uns que s'han anticipat al llur temps, i altres que l'han gastada sense manya ni profit per l'avenç comú.

El primordial dret d'esser lliure pel sol neixement en país civilisat és fora ja de qüestió mentres existeixi en el ciutadà la salut mental; però aquet dret natural és propiament ferm a condició absoluta de no esser contrari an el que tenen els demés ciutadans.

L'esclavitud a l'antiga ja és acabada.

D'això es tracta avui: de qu'estigui ben assegurada la llibertat individual, de dret i de fet, en la vida social, per la legislació i les costums.

Sembla qu'el modo millor i més breu entre els racionals és fer efectiva l'igualtat legal per tots els ciutadans, propietaris quand menos de les llurs facultats mentals i del cos que les porta amb ordre i concert de sanitat.

Més clar encare: els drets necessaris per existir en societat han d'esser naturals, biològics, de poder viure am sanitat, conservant l'espontania activitat de l'esperit i augmentant la fortaleça del cos, és a dir, que les persones valen per lo que poden executar de bo en familia, am complerta llibertat (interior i social) de conciencia i de raó, que fa voler per utilitat propia lo que no és danyós pels altres.

IGNASI VALENTÍ VIVÓ

Barcelona 30 juliol 1892

LA REFORMA LINGÜÍSTICA

Llegim en *Lo Teatro Català*:

«La reforma lingüística ha de discutirse de debó; y, mentrestant, no ens considerem obligats á acceptá 'l criteri particular de ningú. Tant 'l autor de 'l article en qüestió, com los senyors redactors de *L'Avenç*, que ab gran zel volen fer innovacions, demostren haber estudiat l' assumpto aquet ab molt cuidado; pero 'ls resultats de sos estudis donan solucions diferens y fins oposadas en certs cassos.

»Nosaltres, avuy per avuy, no volem apartarnos de la gramática de Bofarull y Blanch, perque creyem que mentres una autoritat reconeguda no la reformi, es la que déu ser acceptada en Catalunya.

»Potser un altre día entrarem en aquet terreno, per veurer si 's fa alguna cosa útil péra la ensenyansa oficial de nostra llengua.»

Ja ho pod deixar corre *Lo Teatro Català*: mentres no surti una autoritat reconeguda qu'ens digui com hem d'escriure, tot serán criteris particulars que dingú es considerarà obligat a acceptar. Què s'en treuria de discutir de debó la reforma lingüística? Dingú vol saber lo qu'es diu, sinó qui ho diu, i aquet té de ser una autoritat. Els meteixos de *Lo Teatro Català* diuen que seguiran la gramatica d'en Bofarull i d'en Blanch, mentres una autoritat reconeguda no la reformi. Una autoritat! Què és una autoritat? Un Bofarull? un Blanch?

Pobres senyors! Es van lluir am la llur gramatica! Eren autoritats, ells, que fins ignoraven les lleis més fonamentals de la nostra fonologia? Els de *Lo Teatro Català*, avui per avui, es consideren obligats a acceptar el llur criteri, tant particular, i segueixen la llur gramatica, aquella mal anomenada gramatica, tant dolenta, tant inutil, fins ridicula, irreformable. N'hi hà prou am dir que no parla dels verbs en eixo (com *exigir, traduir, insfluir, patir, ferir*, etc.) i que té un sistema de conjugació tant mal fet, qu'els meteixos autors se van fer carreg de la seva insuficiencia al formular aqueixa regla: «En el caso de encontrarse voz que pòr sujetarse á regla haya de parecer estraña ó anticuada, prefíerase siempre (*y esto basta, para resolverlo, el buen sentido de cada cual*) la que está en uso comúnmente, aun cuando sea contra la misma regla.....» Mentres esperin l'autoritat reconeguda qu'ha de venir a reformar aquesta gramatica immillorable, am bon guia aniran els redactors de *Lo Teatro Català*! Avui per avui, ja deuen saber que *ho és article*, que en és pronom demostratiu, que *quin* equival al *quien* castellà, etc., etc.

Encare, que sembla que no són deixebles gaire aprofitats d'aquells mestres: en les quantes ratlles qu'hem copiat veiem un *ens* per un *nos*, un *considerem* per un *consideram*, un *aquet* per un *aquest*, i no pocs apostrofs prepositius en casos qu'els mestres l'usen pospositiu. Això ja és apartar-se de la gramatica d'en Bofarull i d'en Blanch, qu'ells no volen deixar de seguir mentres no aparegui l'autoritat reformadora, la qual, si no és autoritat de per riure, no permetrà, s'en pod estar ben segur, que s'escrigui *accepta* amb una sola *c*, ni *casos* am dugues *ss*, ni *veure* amb *r* final, ni *per-a* amb accent agut sobre l'*e*, com ho fan actualment els de *Lo Teatro Català*, are seguint, are deixant de seguir aquelles dugues autoritats indiscutibles: en Bofarull i en Blanch.

IMPORTANT

Tenim el gust d'anunciar an els nostros lectors que desde l'any qui ve la nostra revista sortirà quinzenalment per compte de mensualment, com fins are. Cada numero tindrà setze pagines; de manera qu'el nombre de pagines anual serà el meteix que fins avui. Els preus de suscripció resten invariables, modificant-se solament (això quasi bé no calia dir-ho) el preu del numero sol, que costarà UN RAL per compte de dos rals qu'ha costat fins are. — Els editors.